

ELS DESENLLAÇOS A ALTAFULLA DE LA PERSECUCIÓ POLÍTICO-JUDICIAL DEL 1939

Francesc Blanc Canyelles

Al Jordi Molinera Poblet,
perquè m'ho feu avinent...

Resum: Consultant la llista publicada electrònicament per l'Arxiu Nacional de Catalunya i els expedients del Tribunal Militar Territorial Tercero concretem els processats i condemnats altafullencs de 1939. Les versions d'acusadors i acusats ens acosten als fets de la reraguarda d'Altafulla durant la guerra civil i, sobretot, als seus noms propis respectius. El criteri d'exposició es basa en la informació ja publicada en números precedents.

Paraules clau: Arxiu Nacional de Catalunya, Tribunal Militar Territorial Tercero, Altafulla, acusadors, acusats.

Abstract: Consulting the list electronically by the National Archive of Catalonia and the third Territorial Military records we specify the Altafullian accused and condemned in 1939. The accuser and accused versions bring us closer to the Altafulla rearward incidents during the Civil War and, above all, to their respective proper nouns. The exposition criterion is based in the information published in previous editions.

Keywords: National Archive of Catalonia, the third Territorial Military, Altafulla, accuser, accused.

La llei 11/2017 de 4 de juliol del Parlament de Catalunya, de reparació jurídica de les víctimes del franquisme, autoritzava a l'Arxiu Nacional de Catalunya a elaborar i fer pública la llista dels processats (fins a 66.614 persones físiques i 15 de jurídiques) i les sentències adoptades, amb les respectives xifres de durada de les condemnes.

Feta la pertinent consulta electrònica podem escatir la sort judicial definitiva, sempre de 1939, menys un significat cas, de cadascun dels convilatans dels quals ja havíem fet notícia històrica als números 20 i 33 dels *Estudis Altafullencs*. La majoria corresponen a la causa 1.513; les excepcions seran assenyalades.

També incorporem els nascuts i no vinculats, sense el mateix apregonament.

Aprofundiment a l'abast mercès a l'acord personal, de 27 de novembre de 2017, amb el Tribunal Militar Territorial Tercero; un accés al seu arxiu per tal de completar amb escreix informació significativa, consultant acuradament i feixuga els processos als protagonistes altafullencs que per força, a més de fixar fets concrets de la nostra reraguarda, durant la guerra, amb punts de vista més que antagònics, també emmenen als noms propis de denunciants, acusadors, acusats declarant, admirables avaladors; i, naturalment, els textos exactes de fases dels processos i, sobretot, de les sentències, aquella implacable “veritat judicial militar” de la “Victoria del Glorioso Movimiento Nacional (GMN)”; que per a ells n'era el tercer any. Sempre que ho ha facilitat la documentació processal fixem els dissortats temps de presó.

Classifiquem els desenllaços en un seguit d'apartats seguint el fil dels noms referits en aquells dos articles precedents:

1. Catorze sense processos

Tot i havent-ne tramès informes a tribunals de responsabilitats polítiques:

José Gutiérrez Brunés i Josep Bermejo Vivó (al de Pamplona, el 18-X-1939).

El pare Punsoda Balaña, Samuel Marca Giró i Salvador Rovira (al de Tarragona, el 2-II-1940).

Tres regidors de l'Ajuntament pròpiament de guerra dels “Partits Polítics i Sectors Sindicals” (AG), des del 17-X-1936: el republicà federal, ja a ERC, Marcel·lí Suñé Argilaguet —conseller 1r—, i els cenetistes Salvador Farré Guasch i Ramon Mercadé Figueras; més el president de “la Violeta”, breu regidor del darrer AG, Ramon Boronat Llenas (al de Tarragona, el 9 de juliol de 1940*).

Lluís Torres Ullastre i Maria Boldú (VII-VIII-1940).

Amadeu Marca Guasch i Eduard Recasens Suñé (30-X-1940).

Josep Ramon Vallvé (al de Lleida, el 23-IV-1941).

Posteriorment reapareixeran Samuel Marca i Salvador Rovira.

2. Dos processats i absolts

a) Enric Vallvé Llorens, de 39 anys, regidor de l'ajuntament de guerra (AG) per l'Agrupació Catalanista Republicana (ACR). “Hijo de Matías y Felipa —d'aquí, doncs, el seu renom d'Enric de la Felipa— soltero, zapatero”.

b) Francesc Sendra Solé, de 31 anys. “Hijo de Juan y de Francisca, casado, labrador”

Perquè tant en l'un com en l'altre: “no aparece hubiesen intervenido en la rebelión actual, ni cometido a su amparo violencias ni desmanes”.

Formen part de la sentència, dictada a Tarragona el 29 de maig, pel consell de guerra permanent i declarada ferma, a Barcelona, el 20 de juny de 1939 (SAL); condemnà vuit altafullencs del total de dotze processats, dins un bloc de quinze. El militar que presidí el consell, Emilio Pérez Núñez i el secretari Gonzalo Platero; defensor, l'alférez Manuel Aragonès Virgili. La sentència els fou comunicada el 20 de juliol “constituído el Juzgado en la cárcel provincial de esta Ciudad [de Tarragona]”.

Els dotze nostres aplegats com els de número d'auditoria 1.513 i cínicament acusats del delict de “rebelión militar”. El 26 d'abril van començar al Vendrell les actuacions del procediment sumaríssim d'urgència número 75 del Jutjat Militar número 4; i se'ls va tralladar a la presó provincial el 15 de maig. El jutge instructor fou el “teniente honorífico del cuerpo jurídico D. Luis Miñambres Rodríguez” i el secretari el soldat d'intendència “D. Carlos Valcarca Tribales” (retenim-ne els noms). El 5 de maig va remetre el respectiu informe acusatori l'alcalde Martí Inglés —en la seva tercera tongada (el segon de la Dictadura, el primer electe de la República); declara el 10, amb Josep Vidal Argilaguet— regidor de l'ajuntament-gestor (16-V-1935 / 17-II-1936), del que fou alcalde accidental el darrer mes —i Joan Magriñà Ramon. Aquest darrer, com delegat local d'investigació de la FET y de las JONS, el dia 18 d'abril denuncia els dotze convilatans a la guàrdia civil de Torredembarra; immediatament fan d'interrogants, dins de l'ajuntament d'Altafulla, el caporal Pedro Calleja Peña i el guàrdia segon Serafín Galea Sánchez. Vidal i Inglés actuen aquell mateix dia “al objeto de comprobar los extremos que figuran en la denuncia”. Després de declarar, ho bestreiem, per ordre exacte: Josep Pijuan Milà, Lluís Maymó, Joan i el referit Francesc Sendra Solé, Josep Fons, l'esmentat Enric Vallvé, Josep Balcells, Josep M. Maymó, Delfí Magriñà, Joan Pijuan Bargalló, Ramon Ramon Pedrol i Josep Ferré Ramon. Exactament, aquells dotze..., cal suposar empresonats des de l'endemà exacte de la denúncia.

- En la declaració Enric Vallvé fa constar que des de 1934 era el president d'ACR, dissolta als dos mesos de guerra; que esdevé vicepresident del Comitè local Antifeixista, format a finals de juliol de 1936, participant en les seves actuacions, que anirem veient en les cròniques dels altres components: de guàrdia armat amb escopeta; en la incautació de les cases – de Lúdia Plana (Ca Puig Martí, transformada en escola del CENU), dels Vilasanjuán, de Mn. Porta; la recaptació de diners que al seu temps concretarem; la requisita del cotxe d'un tal Gener. I com a causa directa justificativa de la seva absolució: tant el trasllat d'un capellà —sobre el qual tornarem— com, sobretot “habiendo facilitado el declarante ade-

más una casa al convecino José Vidal, jefe de Falange actualmente, para que desde su casa que se hallaba inmediata pudiese, caso de ser perseguido, darse a la fuga”. En la sentència, llegim com una mena de procés de ratificació de l’absolució: “dedúzcase testimonio de particulares suficientes que se remitirán al Excmo. Sr. Gobernador Civil de la Provincia para que en su día sea cursado al Tribunal Regional de Responsabilidades Políticas”.

- En la de Francesc Sendra, per bé que l’octubre de 1936 és obligat “por un individuo forastero” a acompanyar amb escopeta Josep Pijuan a les Roques Planes en la captura del dretà de la Pobla de Montornés “un tal Recasens, que andaba oculto en los montes”... doncs vet aquí que “el declarante sabe que los individuos que derribaron algunos monumentos religiosos —que explicitarem— fueron los llamados José Pijuan Milá, Manuel Ramón Pros y su sobrino Juan Sendra Miguel”. En la sentència, tot i l’absolució resta a disposició del negociat de presoners de l’auditoria per a ser destinat al batalló de treballadors. Circumstància que consta a les famoses fitxes de filiació política de 1947 de la comandància de la Torre (FP).

3. Quatre condemnats civils

La mare Josepa Marquès Pannou i la germana Josepa Punsoda Marquès, de Lluís Punsoda Marquès, a 6 anys i 1 dia de presó menor. Sumaríssim d’urgència número 217 “por el delito de excitación para cometer la rebelión militar”. Van ser durament acusades per Josep Pijuan Salvat, Pere Ramon Plana —alcalde-gestor del 23-X-1934 /16-II-1935 i regidor cap de llista d’ACR en les eleccions de gener de 1934-, aquell Josep Vidal Argilagué, Antoni Xavier Rubinat Zubillaga i Josep Barceló Andreu. L’instructor fou el mateix tinent Miñambres i el secretari el soldat Raimundo Ferrero Soler; començant les actuacions el 13 de setembre. L’auto-resum és del 4 d’octubre. Actuà com a defensor l’alférez Pere Solano Vernic, que en demanà l’absolució. Presidí el tribunal el comandant Arias Valcarce, amb tres vocals i un ponent que van sentenciar el dia 10 d’octubre per aquell delictes i aquella mateixa pena, amb aquestes argumentacions: la mare, de 71 anys!, “era de ideas izquierdistas, siendo durante el dominio rojo, su domicilio centro de reuniones de militares y paisanos marxistas, haciendo comentarios contra nuestra Causa Nacional, ejerciendo influencia y excitando a la comisión de desmanes a su hijo, Alcalde del pueblo, profiriendo frases de insulto contra el Ejército Nacional, en las que reincide después de liberado el pueblo, presentándose además una denuncia contra el jefe local de Falange (Josep Vidal)”;

amb l'acusació específica de Josep Pijuan. La germana, de 45 anys, per les mateixes actuacions manllevades dels testimonis acusadors. La sentència va ser ferma el 27 d'octubre, a Barcelona, per l'auditoria de guerra de la IV regió militar. Reben la comunicació a la presó de Tarragona el 29 de novembre, on havien ingressat el 8 de setembre. La mare, en llibertat condicional, des del 5 de febrer de l'any següent (1940); la filla, fins al 25 de maig de 1941, cinc i boi nou mesos empresonades; quanta crueltat!

a) Joan Sendra Solé, de 46 anys, condemnat a 20 anys de reclusió temporal que fou commutada per 6 anys i 1 dia de presó major (1-III-1944). Dins la SAL, com 5è alfafullenc i 6è general; literalment: “hijo de Juan y Francisca, casado, labrador, extremista destacado, durante la denominación rojo-separatista persiguió a las personas de derechas, a las que denunciaba a los milicianos de la F.A.I. proporcionándoles antecedentes de las mismas; en el Café de su propiedad (la Violeta) se reunían destacados dirigentes rojos y extremistas”. En la liquidació de condemna el període de presó preventiva o atenuada abastà del 18 d'abril de 1939 al 8 de març de 1944, extingint-se la pena el 19 d'abril de 1945. Trobem documentada la presó atenuada el 23 d'agost de 1940 mercès a “orden telegráfica del señor Coronel Gobernador Militar de Tarragona”. En la fitxa de filiació política (FP) consten 18 mesos de presó; xifres que no quadren amb l'empresonament al Vendrell, dins dels dotze, el 18 d'abril de 1939. Finalment, el 15 de febrer de 1961 assoleix “el licenciamiento definitivo”.

b) Manuel Ramon Pros; de 27 anys. Condemnat a 15 anys, commutats per 6 mesos i 1 dia. Havia format part, el setembre de 1936, de la comissió especial del Repartiment per al crèdit extraordinari de despeses de defensa i de l'atur forçós (CR); dels seu sis membres, quatre van ser condemnats. Sotmès a la causa 62 amb sentència de 5 de juny, amb 14 condemnats: ell el 13è i el darrer Ferran Pijuan Lloveras.

Transcrivim la sentència: “hijo de Manuel y de Dolores, (...) soltero, fabricante, sujeto de buena conducta y antecedentes, iniciado el Movimiento formó parte del Comité Antifascista constituido en el pueblo de su vecindad, cargo que ejerció durante dos o tres meses, no registrándose durante su actuación, mayores desmanes, y si solo algunas incautaciones y imposición de multas a personas de orden; personalmente el encartado tuvo buen comportamiento con las personas de derecha a las que protegió en lo que pudo, siendo enemigo de desmanes y violencias”.

En el previ “Auto resumen” de 29 de maig lliurat al Tribunal sentenciador s'hi especifica: “que si tomó parte en los destrozos de la ermita de san Antonio fue porque le obligaron violentamente a ello los dirigentes rojos”.

Segons perioditza la FP restà empresonat des del 24 d'abril de 1939 al 12 de novembre de 1940.

4. Els vuit inculpats municipalistes, documentats ja el 4-I-1941

- a) El regidor de tres ajuntaments del període 1931-39, pel Comitè Republicà Federal, Lluís Maymó Bosch, de 46 anys, fou condemnat a 20 anys commutats per 12 anys (7-VIII-1942) i finalment indultat. Regidor els 3 primers mesos de guerra, fins el 17-X-1936.

És el 5è dels de la SAL, que mantenia: “hijo de Nicasio y Dorotea, casado, pescador, de filiación izquierdista, intervino en la revolución de Octubre de 1934, siendo, como consecuencia, destituido del cargo de Concejal que desempeñaba en el Ayuntamiento, el que volvió a ocupar luego de las elecciones de Febrero de 1936 y en el que continuó al iniciarse el Movimiento Nacional; durante su gestión se incautaron fincas a las personas de orden e impusieron multas a las mismas, obrando el encartado de acuerdo con los dirigentes rojos”. Declara aquell 18 d'abril, denunciat, de pertànyer al seu servei de guàrdia de la carretera durant els primers dies de l'esclat de la guerra; amb una escopeta, al costat de Salvador Rovira i Samuel Marca (que ja han reaparegut). Com a regidor participà en els fets que esmentarem en relació a la declaració de Josep Pijuan Milà, l'home fort organitzador del Comitè antifeixista altafullenc.

Per un document del 28 d'octubre de 1942 de la Presó de Tarragona, sabem que el 14 d'agost de 1939 fou traslladat a la de Ciudad Rodrigo i d'allí a la de Bilbao, on en aquelles dates romaní. El 5 de gener de 1943 ja podem saber de la presó atenuada a Altafulla “calle Alta nº 52”. Segons la FP ja havia sortit el 25 d'agost de 1940.

- b) Els dos membres de la CR i futurs regidors de l'AG: el rabassaire Josep Ferré Ramon, de 40 anys condemnat a 15 anys i commutada per 6 mesos i 1 dia (7-XI-1942). És el 10è de la SAL: “hijo de José y Ana, casado, labrador, afiliado a la Unión de Rabassaires y Presidente de dicha organización revolucionaria, en el pueblo de su vecindad, fue Concejal del Ayuntamiento, sin que durante su gestión ocurriesen desmanes en el pueblo, siendo bueno el comportamiento del encartado, para con los vecinos de la derecha”. La seva declaració ens permet sumar-lo com a guàrdia local armat i com a tresorer en formar-se a Altafulla ERC, dada que permet afirmar la seva constitució local com un dels efectes de la guerra.

Podem constatar pel document de liquidació de condemna que restà en presó preventiva o atenuada des del 17 d'abril de 1939 al 22 de desembre de 1942.

- Ramon Ramon Pedrol, a 20 anys commutat per 6 anys i 1 dia (3-II-1944). La seva germana Rosalia, de 30 anys, activista a Tarragona, fou condemnada a cadena perpètua, en la causa 00425. És el 7è dins la SAL, el 6è altafullenc. Consta com a “hijo de Juan y de Francisca, de 33 años de edad, casado, alpargatero, natural y vecino de Altafulla (Tarragona), afiliado a la C.N.T., y gran propagandista de dicha organización sindical, fué Concejal del Ayuntamiento persiguiendo a las personas de orden, particularmente a una familia de derechas refugiada en el pueblo a la que quiso someter al pacto del hambre; formó parte del comité de incautación de una fábrica de Alpargatas donde trabajaba”. També la seva declaració el situa com a guardià amb escopeta, al costat explícitament de Josep Ferré i Delfí Magriña. Davant la parella de la guàrdia civil aquell trasbalsador 18 d'abril de 1939, signa “habiendo oído el declarante de rumor público que dos policías llegados de Tarragona y el presidente del Comité local, José Pijuan, habían quemado la ermita de san Antonio”. L'acusat pel rumor parlarà al seu moment.

També a la presó de Bilbao, com Lluís Maymó, el 12 de gener de 1944 assoleix la llibertat provisional, que signa el Dr. Antonio Cebrian Amar de la Torre. Però la FP ceneix l'empresonament des del 19 d'abril de 1939 —l'endemà de la denúncia als dotze— al 25 d'agost de 1940.

- c) El darrer alcalde d'AG, Josep M. Maymó Bosch, de 47 anys, primer fou condemnat a cadena perpètua, commutada per 12 anys (el mateix dia que el seu germà) i finalment indultat (19-VI-1946). És el 4t de la SAL i el 3r altafullenc; amb aquest text de condemna: “era presidente de la organización del Partido Federal en el pueblo de su vecindad del cual hizo activa propaganda, particularmente en las elecciones de Febrero de 1936, y con anterioridad el año 1931 maltrató de palabra e injurió a personas derechistas que formaban parte de una manifestación de tal tendencia; durante el Movimiento fue Alcalde, desarrollando en tal cargo, política de persecución a las personas de derechas, negándoles alimentos y se verificaron incautaciones de bienes de las mismas”. En la seva declaració concreta que l'alcaldia fou des de l'agost de 1938 fins al 17 de gener de 1939 i que des del setembre de 1936 s'afilià a la CNT —recordem que els germans tenien barca pròpia. Els fets de 1931 així són descrits, sotasignats per ell: “dos meses después de las elecciones (de 1931), en ocasión de aguardarse la llegada del Señor Maciá a Altafulla y estando el Ayuntamiento constituido en aquel entonces por mayoría de elementos derechistas, el

declarante adelantándose a dicha corporación dio la bienvenida al presentarse dicho señor Maciá, diciéndole que él, en representación de la mayoría del pueblo, le saludaba y que el Ayuntamiento allí presente no representaba la voluntad del pueblo por haberse hecho las elecciones de forma ilegal”. S’especifica al final del text, com 8è declarant, que fou obligat a llegir-lo.

Un nou document de la presó provincial de Tarragona ens permet assabentar-nos de la bona notícia que assoleix la llibertat per presó atenuada el 2 de juliol de 1942. S’establí a Tarragona, al carrer Gravina, 57, i, més tard, al de sant Pere 34, 1r.

- d) El secretari municipal Lluís Amill Sevé fou condemnat a 6 anys i 1 dia d’inhabilitació especial, en la causa 3840. Sumaríssim d’urgència número 3.840. Pel delictes de “aceptación de empleo con los rebeldes”. Les actuacions comencen el 4-X amb el capità d’infanteria Ángel Gómez Sánchez, del Juzgado Militar núm. 1 de Tarragona, arxivada el 3-VI-1944. Abans a Pamplona, el 5-IV-1939, a la Comisión de clasificación de prisioneros declara: “Al estallar el Movimiento se encontraba en Altafulla donde actuaba de secretario de Ayuntamiento, permaneciendo de este modo hasta que se marchó como voluntario en julio de 1937 siendo destinado a la artillería de costas y permaneciendo en la zona de Tarragona hasta que en la retirada se marchó hacia la frontera (Llers / França) presentándose a la zona liberada por Irún. No ha hecho guardias. No votaba”. S’hi afegia una còpia d’un informe de la FET y de las JONS d’Altafulla “en el que consta que el examinado, ex-secretario del Ayuntamiento rojo es peligro por su actuación oficial junto con el alcalde”.

Dos altafullencs més són objecte d’acusacions, en l’esmentada còpia: “Samuel Marca Gusó.— Voluntario des del principio del Ejército rojo y destacado por su desenfreno con mujeres de vida aireada, junto con el ex-Alcalde Luis Punsoda Marqués, que hacían asaltos a las viviendas de los terratenientes de derechos” i “Alberto Punsoda Marqués”, les quals al seu temps desvetllarem. Samuel Marca ja sabem que no fou ni processat. El quart dels Punsoda apareixerà com a condemnat més avall. L’informant és aquell mateix denunciante que abocà a la SAL i que en el cas del germà Punsoda rectificarà.

El 29-VII Amill obté permís provisional pel Tribunal de classificació de presoners, on havia ingressat el 15-II; com a premi al seu “celo, laboriosidad, subordinación” com a mecanògraf, des des del 3-III.

El 7-X, el tercer dia del tardà procés, el Jutjat tramet un ofici a la comandància de Torredembarra “por el que interesa se proceda a la detención e ingreso en la prisión provincial” del nostre secretari municipal republicà. Se’l situa de fa dies a Reus; el 18-XI la pròpia Comisaría de Inspección y Vigilancia donava

la pista que havia marxat a Barcelona i que “En Altafulla tiene la novia y es fácil sepan su dirección”. El 13-IV-1940 continuava la busca i captura; les requisitòries van arribar a ser publicades a *La Vanguardia* (pàg.3 del 17-IV) i poc abans al Diario Español (pàg. 2 del 14-IV): per tal de comparèixer en un màxim de quinze dies davant el tinent honorari del cos jurídic militar Ildelfonso Fernández Feroso. S’hi presentà el connotat 23-IV-1940, fent la declaració indagatòria que ratifica la inicial, però ampliant que “no fue destituido inmediatamente después de la revolución de octubre” ja que “lo desempeñó hasta los últimos de diciembre del año treinta y cinco”.

En la causa 3.840 contra Lluís Amill podem descobrir el avals manuscrits, del tot favorables, dels rectors de la parròquia d’Altafulla (Mn. Modest Bernat) i del de Pira, el seu poble natiu (Jaume Amenós). “No habiendo dejado en esta villa (d’Altafulla) según creo persona agraviada” (20-IV-1940). “Hago constar que ha cooperado activamente en servicio de la parroquia dando esplendor y relieve a las funciones distinguidas actuando de organista”. Seguien als avals eclesiàstics, dos de civils: el del propi alcalde de Pira, Ramon Amill Amorós (17-IV) i el subscrit pel cap local de FET y de las JONS Martí Vallverdú. Abans el de l’altafullenc, delegat sindical el 22-IV-1940, Josep Magriñà Salvat, qui explica la seva particular experiència per la qual el secretari Amill l’aconsella per salvar la pell: “En el año 1937, fui a su casa para comunicarle que me habían llegado confidencias ciertas de que los milicianos de defensa de costas allí destacados, se proponían tenderme una emboscada para hacerme desaparecer; me contestó que procuraría enterarse sobre el particular y que repitiera yo la visita al día siguiente por si podía orientarme; efectuada esta díjome que efectivamente se había podido enterar de las malas intenciones de dichos milicianos y que su parecer era que en adelante me abstuviera de ir a la playa y que si salía de la población fuese acompañado de otra persona, de esta manera creía no debía temer nada. Seguí sus consejos (...) Durante estas conversaciones pude convencerme más aún que dicho señor Amill es una excelente persona y contrario a la actuación de los rojos, por cuanto en el curso de las mismas expresó indignado conceptos como los siguientes: “son una mala gente”, “solo se preocupan de matar, saquear y destruir (...) Durante el dominio rojo no actuó con las turbas, cumpliendo solo las órdenes exigidas por sus superiores que ni podía eludir”.

En l’expedient arribem a dos nous avals afavoridors, garantits el 17-IV-1940 per l’alcalde Josep Pijuan: el del conegut Martí Inglès Ramon (“ex-cautivo”) remarcant el “celo y laboriosidad” d’Amill com a secretari del Jutjat altafullenc quan ell n’era titular entre després dels fets d’octubre de 1934 fins a les eleccions del 16-II-1936, de triomf del Front Popular. I el del Artur Boronat

Capdevila, qualificant l'exercici de la secretaria municipal d'Amill "siempre incondicionalmente a las órdenes de las autoridades del pueblo, hasta 21 de diciembre de 1935, el cual cesó su cargo". Artur Boronat fou el segon alcalde-gestor (16-II / 16-V-1935) i regidor de l'Ajuntament-gestor (fins al 17-II-1936); dins el qual, cal recordar, fou l'únic que votà a favor d'Amill en la convocatòria de plaça de secretari. Reapareixerà com a avalador.

Amb oficial paper de "Declaración de testigo" davant el Jutjat que processa Lluís Amill actuen Pere Ramon Plana, Xavier Rubinat Zubillaga (29-IV-1940), Josep Vidal Argilagué, Josep Barceló Andreu, Martí Inglès Ramon i Mariano Sordé Gual (30-IV-1940). Per al primer, "desde luego tiene considerado al encartado como elemento izquierdista acérrimo y por consiguiente desafecto al Glorioso Movimiento Nacional". Per al segon, ídem —sense el "acérrimo". Per al tercer, el dos mateixos estigmes, però precisant "si bien ignora que estuvieses afiliado a partido político alguno". Acusacions exactes del quart. Aquell que fou jutge avalador i el forner no l'acusen. En la declaració de l'omnipresent cap falangista Vidal podem endevinar la causa per la qual ell com a regidor de l'ajuntament-gestor s'entestà, reeixint, a fer plegar de secretari Amill: "con toda mala fe hizo desaparecer un documento que presentó Lidia Planas, propietaria terrateniente y persona de toda confianza de derechas" —de reclamació contra la revisió de la contribució. Pel que fa al període de guerra, a la reraguarda, Vidal acusà el restaurat secretari Amill d'acompanyant de l'alcalde Lluís Punsoda en les confiscacions d'habitatges a dretans, i fent ambdós "vida de bohemio"; també retreu que compaginés la secretaria municipal amb el voluntariat a la plana major de l'artilleria de costes—amb búnquers a la muntanya de sant Joan, al peu del castell de Tamarit i al costat de les termes romanes del roquer del Fortí.

Al Consell de guerra de l'11-VI-1940, presidit pel comandant García Mariño i els vocals capità Llobet Castells, Álvarez Sáinz i Català Lloret i actuant com a ponent el capità Beguiristan Eguliz el condemnà a "seis años y un día de inhabilitación —en majúscules— para cargos públicos".

- e) Josep Fons Roca, del carrer Major 7, cenetista, mecànic de la fàbrica d'esparde-nyes del costat de la via, candidat a l'alcaldia i finalment regidor de l'AG: condemnat a cadena perpètua commutada per 8 anys (12-XII-1940) i a la fi indultat (17-II-1947). És el 3r de la SAL, el 2n vinculat a Altafulla; nascut a Navarcles (Bages), de 64 anys. A més de l'acusació de "propagandista y organizador" de la seva pertinença militant, de la seva la condició de regidor del sindicat obrer "durante el periodo de la dominación roja"... se'l singularitza perquè "formó parte del Consejo de Incautación de la fábrica de Salvatella donde trabajaba,

persiguiendo en dicha fábrica y en general a las personas de orden, incitando contra las mismas, a los milicianos de la F.A.I.”. Per la declaració ens assabentem que arriba a Altafulla el novembre de 1935; que la vinculació a la CNT venia de feia vint anys. També és obligat a llegir la seva declaració.

En la liquidació de condemna documentada consta en presó preventiva o atenuada des del 19 d'abril de 1939 al 6 de maig de 1941; extingint-se-li la pena el 19 d'abril de 1947.

Durant el seu empresonament, a la comissió d'examen de penes de Tarragona, presenten documents els seus familiars: un manuscrit signat per Maria Inglès Pijuan, a Altafulla el 22 d'abril de 1940, on afirma que Josep Fons salvà d'una mort segura en aquells moments el seu pare Josep Inglès Ramon (germà, doncs, de Martí) oposant-se a les intencions de “unos individuos de la F.A.I.”. Un altre, el 24 d'abril, del “maestro nacional de esta villa” Josep Roca Garcia —llavors delegat de l'OOJJ— declarant que el protegí “durante la dominación marxista [de] una refugiada, de las que procedentes de Madrid me amenazó gravemente por no aceptar y oponerme al desorden que pretendían implantar”. Un mecanoscrit, l'1 de maig, del Manuel Sellarés Herrero, el director de la fàbrica d'espardenyes propietat d'Antoni Salvatella Borell, on expressa que Fons ja havia treballat a la fàbrica homòloga de sant Andreu, “observando una conducta intachable”; aclareix que s'hagué afiliat de la CNT, “con anterioridad al 18 de julio de 1936” per pressió del delegats a la fàbrica que els obligaven per tal de mantenir-hi la feina; que traslladà la fàbrica de Sant Andreu a Altafulla el novembre de 1935 defugint dels “constantos conflictos sociales”, dins els qual mai no havia participat Josep Fons, per la qual cosa el mantingué com a treballador, d'un lloc a l'altre; “4º.-Que durante la dominación marxista dió pruebas de una honradez acrisolada, y defendió en todo momento los intereses de su patrono. 5º.-Que posteriormente a la liberación de Altafulla (...) continuó trabajando a completa satisfacción de la Dirección el obrero Josep Fons Roca hasta su detención. 6º.-Que durante la dominación marxista, fue concejal el citado, no habiéndose efectuado ni una sola detención por orden suya, durante todo el tiempo que ejerció dicho cargo”. I acabava oferint que “no tendría ningún inconveniente en que pudiera redimir la pena por el trabajo en la mencionada fabricación, si se le concediera autorización para ello”. Tots tres testimonis anaven finalment signats per Josep Vidal, reconeixent o garantint la condició de “persona adicta al Glorioso Movimiento Nacional”.

- f) El regidor Josep Pijuan Milà, de 30 anys, també condemnat a perpètua; commutada el 27 de maig de 1943 per 12 anys i indultat el 24-II-1948, quan ja vivia a Torredembarra, al carrer d'Isaac Peral núm. 11.

Dins la SAL és el segon de la llista d'onze i el primer dels vuit altafullencs condemnats: “Hijo de Fernando y de Teresa, soltero, afiliado a la Unión Federal Republicana, era concejal del Ayuntamiento de Altafulla cuando la revolución de Octubre de 1934, siendo expulsado del cargo por su intervención en la misma, cargo que vuelve a ocupar luego de las elecciones de Febrero de 1936, y en el que continua al iniciarse el Movimiento, siendo nombrado, además, Presidente del Comité Revolucionario; durante su gestión, tienen lugar desmanes en el pueblo, como incautaciones de fincas de personas de orden, registros y saqueos, e imposición de multas de las que son víctimas dichas personas”. L'acusació final és molt greu: “intervino en la destrucción y quema de Imágenes y Altares de la Iglesia Parroquial”.

En aquelles declaracions davant la parella de la guàrdia civil de Torredembarra a Altafulla aquell detestable 18 d'abril de 1939, ell és el primer a constar: “ferroviario”, “determinado en unión de los demás miembros del Comité la organización de los servicios armados de la localidad para lo cual ordenaron la recogida de armas [per als] servicios de vigilancia dentro y fuera de la localidad” – que ell dirigia. “Al día siguiente, [l'alcalde Punsoda i ell] procedieron a la intervención de las casas señoriales existentes, entre ellas las de propiedad de Ignacio Martí, residente en Barcelona, y de Lidia Plana, viuda de Puig Martí, en igual residencia”. El nostre protagonista amb Joan Sendra fill “que también fue miliciano local armado, y Salvador Rovira Mateu derribaron la cruz de la Plaza de la Iglesia, el monumento de San Antonio y la Cruz del Comunidó, interviniendo por su parte el declarante con el citado Salvador en romper las piedras de mármol de los altares de la Iglesia parroquial” I continua la crònica / declaració que signà Josep Pijuan Milà: “de acuerdo con los demás miembros del Comité —llista que declarà del tot sincerament— procedieron a recaudar la cantidad de seis mil pesetas entre los vecinos del pueblo para gastos diversos, entre ellos el pago de jornales a los milicianos que prestaron servicios locales armados y de la gasolina que consumía el coche que tenía a su disposición el Comité y que era propiedad de Mariano Sordé; que el declarante hizo satisfacer a varios vecinos la cantidad de novecientas cincuenta y una pesetas, conjuntamente, siendo uno de los que pagaron el vecino José Vidal —omnipresent— y posteriormente a José Segarra, secretario jubilado del Ayuntamiento que tomó posesión [després dels fets d'octubre de 1934] las 600 ptes. de su periodo de reintegración.”

Iconoclastia anticlerical, tota; però el següent episodi, plenament de dignitat humanitària, clarifica que res a veure amb el Terror Anticlerical: Josep Pijuan Milà “extendió un salvoconducto a favor de un sacerdote que se hallaba oculto en el pueblo para que marchase a Barcelona por habérselo interesado una her-

mana de dicho cura, llamada Rosa”; dins d’aquest mateix capteniment, “en el mes de agosto [de 1936] acompañó a un sacerdote, hoy cura párroco de Altafulla [Mn. Modest Bernat] hasta Barcelona, entregándolo a un hermano suyo”. Prèviament es manifesta com a testimoni de la crema de l’ermita de Sant Antoni per “individuos venidos de Tarragona y de dos vecinos jóvenes de Altafulla, llamados Juan Pijuan y Manuel Ramon”. El segon ja esmentat, el primer, apareixerà. Finalment explica les seves vicissituds de guerra i aquell moment: havia arribat tres dies abans del camp de concentració de presoners de Guadalaajara; des de novembre de 1937, destinat com a ferroviari a un batalló d’obres constructor de la línia de Tarancón a Torrejón de Ardoz.

Josep Pijuan Milà d’acord amb la liquidació de la condemna restà en presó preventiva o atenuada des del 19 d’abril de 1939 a l’1 de juny de 1943. La pena restarà extingida el 19 d’abril de 1951. En l’últim document que l’implica, datat 21 de maig de 1944, des de la presó segoviana de Cuéllar es ratifica aquella condició de “liberado condicionado dependiente de este establecimiento”; segur en llibertat provisional el juliol de 1942. Compartí penal segovià amb el regidor cenetista de l’AG Josep Fons, però en la FP el situa encara el 1947 a Cuéllar.

- g) Josep Salvat Pijuan, de 43 anys, per la causa 573/sumaríssim d’urgència núm. d’auditoria 672, la quarta perpètua dels 8 sentenciats municipalistes, commutada a 6 anys i un dia el 3 d’abril de 1943. També només regidor els 3 primers mesos de guerra.

Van començar les actuacions el 10 de març de 1939 pel jutge instructor habitual núm. 4 del Vendrell i com a secretari Carlos Valcarce Tribaldos. Li dona la condició de segon processat altafullenc. Presses que vinculem a l’apropiació de la seva vivenda a la carretera (Ca Pep, avui propietat del fotògraf artístic Segovia) convertida en local del partit únic FET y de las JONS.

Arriba al Consell de guerra de Tarragona el 27. Els maldecaps li van començar el 3 de març, quan – qui si no – Joan Magriñà Ramon, delegat d’investigació de FET y de las JONS es presenta, a les cinc de la tarda, a la caserna de la guàrdia civil de la Torre, per denunciar-lo al conegut caporal Pedro Calleja Peña i al segon Luciano Pérez Amores. Llegim l’atestat manuscrit de la denúncia: “Sobre las once y media de hoy se presentó en este pueblo (Altafulla) el vecino José Salvat Pijuan, procedente de Barcelona, y que se fugó de esta villa antes de que entrasen las fuerzas nacionales, y el cual fué teniente de alcalde del primer ayuntamiento rojo, de cuyo cargo se posesionó por la violencia y dijo que tenía que matar a todos los fascistas de Altafulla, cosa que no pudo realizar, y por cuyo motivo presentó la dimisión; que sabe —el denunciante que signà

amb la parella de guàrdies civils l'atestat— se distinguíó por sus propagandas contra el GMN tanto él como su esposa Teresa Sanromà, quienes maltrataban de palabra a todos los que no sentían como ellos, y que siendo concejal del Ayuntamiento de dicho pueblo cuando los sucesos revolucionarios de octubre de 1934 hizo desaparecer varios documentos oficiales, siendo por dicho motivo procesado y condenado a varios años de prisión, que no fué cumplida porque al triunfar el frente popular en febrero de 1936 lo anuló, y a favor del cual trabajaron él y su esposa en organizar a los elementos de izquierda, y que dicho José fué el autor de que se impusieran varias multas y saqueos domiciliarios así como del médico Don Constantino Rodríguez, quien tuvo que ausentarse del pueblo por temor a ser fusilado (ens esperen a continuació les seves segones trifulgues, com processat primerenc de la Victòria a Altafulla).” Van actuar d'acusadors Josep Vidal i Mariano Sordé. El llavors cap interí de la FET y de las JONS remarca com Salvat i Punsoda el 16 de febrer de 1936 van precipitar la restauració de l'Ajuntament electe el gener de 1934, i per tant el cessament de l'ajuntament— gestor del qual Vidal era alcalde accidental; segons la seva versió, Pijuan només durà dos mesos a l'Ajuntament durant la guerra “por no prevalecer su criterio favorable a registros, incautaciones y arbitrariedades, como la imposición de multas y persecuciones”. El forner es queixa que a ell li tocà la multa de 125 pessetes, com a un dels sis que n'havien de sumar sis mil. La més punyent acusació: “oyó decir a varios milicianos armados que prestaban servicios en la carretera que cruza dicha localidad que el José Salvat, al preguntarle los que iban en los coches que por la misma circulaban, si se había hecho limpieza en el pueblo, contestó el aludido José que aún faltaba por hacerse”.

Després de la denúncia de Joan Magriñà Ramon i de les dues acusacions, declara el propi Salvat aclarint que fou cap el març de 1934, mesos abans de ser destituït pels fets d'octubre, que ell i quatre regidors van ser processats “por haberse aumentado la cuota del repartimiento general a la Señora viuda de Puigmartí, vecina de Altafulla, sin haber aumentado la riqueza” (diria que confon dates, que ens hem de situar al març de 1935 amb l'ajuntament— gestor i aquella acusació de Vidal al secretari Amill). Afirmà que durant la seva etapa com a conseller de governació, amb l'alcalde Punsoda i el president del Comitè Pijuan, incauten Ca Puigmartí “sin llevarse enseres ni muebles de ninguna clase, los que únicamente recogieron y depositaron en la parte alta del edificio”. Fixa en unes quatre mil pessetes l'import del repartiment extraordinari destinat a les despeses de les milícies locals organitzades per Pijuan. Entre aquest donà els noms de Martí Gatell i Pau de la Iaia.

L'endemà, 4 de març de 1939 els guàrdies civils signaven la diligència de de-

tenció i informe, on preval la versió que el titlla del més radical dins el grup dirigent altafullenc l'estiu de 1936. Ingressà a la presó del Vendrell el dia cinc. Van reblant informes o declaracions acusatòries contra Salvat Pijuan. Josep Vidal, en manuscrit del 13: "Siendo el que más se distinguió en hacer incautaciones, multas y saqueos en varias casas de propietarios", l'alcalde Martí Inglès, el 16; amb aquells impresos de "Declaración de testigo", Joan Magriñà Ramon, el 22 i també Vidal, des de la Torre; i des del Vendrell, Pere Ramon Plana, el 25.

El dia abans, l'acusat a la seva declaració indagatòria davant el jutge militar Miñanbres, a més de ratificar la feta a la guàrdia civil de la Torre fa especial èmfasi en què no participà ni fou processat per fets de "la revolución del año treinta y cuatro", replicant la denúncia de Magriñà; també desmenteix que fes desaparèixer "documentación oficial comprometedora" —fets on mantinc confongué dates, d'entrada. Com a màxima defensa afirmà: "dejó de pertenecer voluntariamente a la misma (Esquerra Catalana), y por no estar de acuerdo con los abusos que aquel partido patrocinaba dejó de ser teniente Alcalde del Ayuntamiento, cuatro o cinco meses (van ser fins a 27!) antes de la liberación del pueblo por los nacionales. El tiempo en que estuvo en dicho cargo, siguió una actuación moderada y de respeto a todos los vecinos, no habiendo tomado parte en registros domiciliarios, saqueos, o imposiciones de multas (...). Así mismo no es cierto de que haya perseguido y incitado a que le persiguiesen, al médico Don Constantino Rodríguez, al cual por otra parte une gran amistad (...)"

L'auto-resum del 25 de març de 1939 tornava a insistir: "mientras permaneció en el Ayuntamiento fué el que más se distinguió en imponer multas, y hacer incautaciones, registros y saqueos a las personas de derechas de Altafulla."

A la sentència del Consell de guerra permanent de Tarragona d'aquell 28 d'abril, el nostre altafullenc és el 6è condemnat de fins a dotze, compartint perpètua amb altres nou processats; dos, torrencs, n'eren a mort, i un a vint anys. Text exacte de l'argumentació de la sentència: "casado, del comercio, afiliado al Partido Federal, cuyas reuniones celebraba clandestinamente, era en 1934 concejal, persiguiendo las derechas, siendo condenado, y en 1936 sale de la prisión, asaltando el Ayuntamiento, donde continua el 18 de julio y hasta poco antes de liberarse el pueblo por las fuerzas nacionales, forma también parte del Comité Antifascista y es nombrado primer teniente de Alcalde, instiga a elementos de la FAI, a practicar detenciones y acuerda las multas, incautaciones, registros y saqueos, que en el pueblo se llevan a cabo."

Per un ofici al Jutjat militar núm. 2 de liquidacions de Tarragona tramès des de la valenciana presó de San Miguel de los Reyes sabem que Salvat assolí

la llibertat provisional el 12 de juliol de 1941, establint-se a Vilafranca del Penedès, al carrer de Santa Magdalena, 48,1r,2a. Després de traslladar-se a Riudoms, el maig de 1943 vivia a Tarragona, a l'avinguda de Navarra 8,1r,2a. El document de liquidació de condemna estableix que la seva presó preventiva abastà des del 10 de març de 1939 al 12 de desembre de 1942. Signada el 12 de març de 1943 extingia la pena al cap de dos anys justos.

Restant empresonat, Salvat fou avalat per l'alguatzil Baltasar Pijuan i el propietari Josep Inglès – que a la seva firma afegeix manuscrit. “Caballero de España” (11 de febrer de 1940). Valuosíssim el manuscrit de Mn.Modest Bernat, certificat pel notari de la cúria, el 21 de febrer de 1940: “El día doce de agosto de 1936, cuando mi vida corría más peligro por la revolución anarquista y antirreligiosa desencadenada, a fin de poner a salvo mi vida, me acompañó a petición mía con un auto a Barcelona dejándome en casa de mis familiares, lugar que me pareció a mi de mayor seguridad”. El de Mercè Sanromà Elies, ens fa saber que Salvat la va alliberar d'una detenció a un local de la FAI al costat de la monja carmelita Antònia Riera; també l'agost de 1936. Aval ja de juliol de 1939, que reconeixen la falangista Sabina G. de Carranceja, ahora reconeguda pel cap provincial de Barcelona de la FET y de las JONS Carlos Trías. El 10 de febrer de 1940, dos falangistes també barcelonins, els germans Xavier i Ramon Arnaus Tarradellas i Joan Ferrer Albertí van lloar davant la comissió d'examen de penes de Tarragona que refugiats, des de primers de febrer a primers de juny de 1937 al pis de l'esmentada Mercè Sanromà, al carrer de Sepúlveda 187, 1r,1a “gracias al Sr. José Salvat Pijoan pudimos comer con facilidad de los alimentos que más escaseaban en aquella época como eran pan y hortalizas, que por su mediación y buen cuidado eran estos facilitados a nuestra pensión, con el fin que la dueña pudiera cumplir su cometido con nosotros, que sobradamente sabía que éramos gentes de derechas y que no teníamos facilidades de salir”.

5. Les 3 condemnes de civils dels qui sabíem llibertats condicionals

El Dr. Constantino Rodríguez Ros, de 42 anys, a 6 anys i 1 dia de presó major. Sumaríssim d'urgència núm. 113. El 25 de febrer de 1939 van començar les actuacions del Juzgado Instructor 9 Delegació de Tarragona de l'Auditoria de Guerra de la IV Región Militar. És sentenciat el 25 d'abril, com el darrer de quatre. Resulta, comparativament, el primer cronològicament processat a Altafulla.

Hi consten els fulls oficials de “garantia a favor” declarant Josep Vidal Argilaguet i de Martí Inglès Ramon, ambdós el 17 de febrer. El Dr.Rodríguez havia accedit a metge d'Altafulla durant els ajuntaments-gestors.

Però en “el auto resumen”, signat pel jutge instructor Gregorio Díez-Canseco y de la Puerta, datat el 14 d’abril, consta aquesta imputació: “involuntariamente como médico en la columna Durruti haber publicado un artículo en Solidaridad Obrera.— El encartado en su indagatoria dice que por haber auxiliado el Párroco de Altafulla [Modest Bernat] se vió amenazado de muerte por lo que marchó a Barcelona siendo destinado a una Unidad y después a la columna Durruti, en la que transcurrió algún tiempo por desconfianza del mando se le privó de prestar sus servicios al personal militar; reconoce haber escrito el artículo que se le atribuye manifestando que lo hizo para volver a ocupar la plaza de médico de Altafulla, y siguiendo con ello las indicaciones de sus compañeros; que necesitó dinero se pasó con toda su familia a las Filas Nacionales (...) El testigo Arturo Boronat declara que el encartado es persona de derechas y de orden y corrobora las manifestaciones del encartado. “En los folios 9 al 20 obran diversos avales expedidos a favor del procesado por numerosos vecinos, tres sacerdotes y el Ayuntamiento de Altafulla”

El Dr. Rodríguez restarà a la presó provincial de Tarragona des del 27 de gener de 1939 al 29 de setembre de 1940.

- a) L’esca del pecat, l’article publicat el 15 d’abril de 1937 a “Solidaridad Obrera”, òrgan de la CNT, és datat a Altafulla a 2 d’aquell mes signant com a “Dr. Rodríguez Ros. Ex sanitario del sector Bujaraloz”. Al sumari del procés podem comprovar el retall d’un exemplar, on el text del nostre metge ocupa mitja columna, amb el títol “Lo que vi y viví en el Aragón Libertario”. En destaquem els següents paràgrafs d’explícita lloances ditiràmiques de l’esmentat model social:

“En el trabajo, la desaparición de paro y de la competencia, amargura y zozobra que son del hombre”.

“La más alta dignificación del trabajo borrando el concepto de ocupaciones o quehaceres humildes.

“Trabajo distribuído según el sexo, según la edad, en consonancia con las energías y las aptitudes y vocación individual”.

“Abolición del dueño, del señor y aún del criado y el mozo. Ni perezosos ni jerarcas, tampoco humildes ni subordinados”.

“Abolición de impuestos, tributos y débitos, como consecuencia de la igualdad social y de la desaparición del dinero”.

“La mujer, iguales derechos que la niña, y la niña, que el niño y aún el hombre y el anciano”.

“Uniones conyugales por amor o simpatía personal, desconsiderando la profesión o ocupación del varón”.

“También vi en el Aragón libertario a un hombre: Buenaventura Durruti”.

- b) Albert Punsoda Marquès, de 31 anys, a 12 anys i 1 dia de reclusió temporal. Causa 3849. Sumaríssim d'urgència núm. d'auditoria 3.849 del jutjat militar núm. 2 de Tarragona. Per "rebelión militar". En teníem referència de la llibertat provisional l'1-IV-1942; la mateixa data que el Dr. Rodríguez.

Les actuacions van començar el 4 d'octubre, amb el tinent honorífic Luis Olay Casal com a instructor i Enric Fàbregues Montpeó com a soldat d'infanteria secretari.

Des de l'11 de febrer restava al camp de concentració de presoners de Pamplona, procedent voluntàriament de la frontera d'Irun, després de retirar-se per Portbou, des del front de Cervera on feia de xofer de la inspecció general d'enginyers republicana. Recordem que compartia presó amb Samuel Marca Gusó i amb Lluís Amill Sevé. De tots tres, el 21 de març, Joan Magriñà, delegat local d'informació i investigació de la FET y de las JONS envià aquelles corresponents acusacions. El germà Punsoda és acusat, ara ho explicitem, de "voluntario del Ejército rojo y elemento destacado del Comité revolucionario, actuando desordenadamente".

Ja dins la fase d'instrucció, el 16 d'octubre, acusa el cap Josep Vidal i l'endemà l'alcalde Josep Pijuan; així com el comandant de la Torre, que es fonamenta en els testimonis de Pere Ramon Planas, Antoni Xavier Rubinat i Josep Barceló Andreu – que tornaran a acusar el 2 de novembre, davant el jutjat de Tarragona – com a "personas de reconocida adhesión al Movimiento Nacional". Cenyim-nos al text acusatori del cap de la guàrdia civil: "de 30 años de edad, soltero, industrial, (...) es de ideología izquierdista con anterioridad al Alzamiento y durante este salió voluntario a la calle armado con arma larga en unos parapetos que había en la carretera y usando además pistola, grangeándose además que se marchara voluntario para entrar en Zaragoza, sembrando el terror en el pueblo a causa de que por la noches se dedicaba a tirar tiros por la calles, acompañando a los componentes del Comité y alcalde a todas las incautaciones y asaltos de viviendas y personas de derechas imponiendo además multas, siendo por último gran propagandista de sus ideales".

Albert Punsoda declara, en manuscrit sobre el paper oficial, el 31 d'octubre, a Tarragona "que no ha pertenecido nunca a ningún partido político, ni sindical".

"Que a los cinco o seis días de iniciado el Movimiento, prestó servicio de armas obligado por el comité para guardar el pueblo no dejando que entraran coches en el pueblo para que no se asesinara a nadie" (fet transcendentalíssim, que ratificaran dos avaladors conjunts, un de massa protagonisme i contradiccions)

"Que fué voluntario como chófer de la Plana Mayor de un batallón de forti-

ficaciones, cosa que hizo para que no le mandaran al frente con un fusil. Que después de la retirada de los rojos y huído a Francia, se pasó a los Nacionales por Irún, no teniendo miedo que le detuvieran, ya que no ha intervenido en ningún hecho delictivo y dice detestaba a los criminales rojos. Niega los demás hechos que se le imputan”. Entre ells, segons Josep Barceló, quan “en cierta ocasión se presentó en la finca donde trabajaba (de jardiner a Ca Puig Martí) junto con dos individuos más, incautándose de todos los muebles que había en la misma, entre otros un coche marca Studebaker del cual se apoderó el inculpado”. Aquesta acusació serà assumida completament per la sentència del 7 de novembre, “por el delito de auxilio a la rebelión”. Declarada ferma i executòria l’1 de desembre, sempre dins 1939.

Amb goig podem constatar que obtingué la llibertat condicional des del 27 de setembre de 1941, i l’1 de maig de 1949 el “certificado de liberación definitiva”, del director de la presó de Tarragona Manuel Fernández Torres.

Hem de considerar com a causes propícies a aquella llibertat condicional els avals signats el juny de 1941 per l’alcalde Josep Pijuan Salvat, el 7; pel cap de la FET y de las JONS de la Torre Esteve Huguet Viada, el 16. També el juny, però l’any abans el 20, pel tamaritenc Josep M. Roig Marimon i, rectificat ben d’hora, l’altafullenc habitual informat i denunciant Joan Magriñà Ramon; el 21, Artur Boronat Capdevila que signà: “es persona que goza de buena reputación, como hombre honrado y trabajador, después de los canalleros hechos del 6 de octubre de 1934, ingresó como miembro de Acción Ciudadana de esta localidad y a las órdenes del que subscribe, hasta febrero de 1936. Al estallar la guerra, se abstuvo en absoluto de intervenir en los hechos vandálicos que se produjeron bajo el dominio rojo.”

De l’aval conjunt dels testimonis de Roig i l’ambivalent Magriñà destaquem el fet d’argumentar que el pare Punsoda fos de dretes i organista de la parròquia però sobretot com interpreten la seva participació al comitè armat: “Al estallar el GMN, y al ver que eran perseguidas todas las personas de derechas, miró de infiltrarse a los grupos de izquierda, seguramente por miedo que no le pasara algo a su persona y a la vez hacer el bien posible a sus amigos, que como él habían pertenecido con las personas de orden, lo que era garantía para todas las personas de derecha ya que cuando pasaban las turbas con coches, preguntando cuantos quedaban por matar él les contestaba, que en el pueblo ya estaban liquidados, y de esta manera no ocurrió nada a nadie del pueblo”. Ens n’engullim.

- c) El mestre Felip Segalà Recasens, a 15 anys de reclusió temporal. Causa 2271. Vinculació a la Pobra de Montornés. Data de motiu classificatori, el 18 de maig de 1942.

6. Sis casos nous d'encausats altafullencs

En llibertat, el jove de 19 anys aquell Joan Pijuan Bargalló.

Arxivat, amb 3 mesos d'arrest major, el de 21 anys Joan Sendra Miquel (causa i diligències prèvies núm. 87).

Absolt, el de 27 anys Delfí Magriñà Ramon "*hijo de Ramón y de Josefa, soltero, albañil*". El primer i el tercer, dins la SAL. Cal ajuntar-los amb Enric Vallvè i Francesc Sendra Miquel constituint els quatre sense condemna de la SAL als dotze.

- a) El jovenet, es declarà estudiant i vet aquí el que signà: "a los tres o cuatro días de iniciado el Movimiento se presentó en el domicilio de su padre con quien habita en las inmediaciones de la carretera (el cafè de Baix) un motorista llegado de Tarragona, quien iba acompañado de José Pijuan, a la sazón Presidente del Comité, comentando ambos que era necesario quemar la hermita de Sant Antonio y que a los pocos momentos el declarante se dirigió hacia la citada hermita observando que de ella salían llamas de fuego y al llegar próximo a ella observó la presencia en su interior del citado motorista y (el) expresando José, Salvador Rovira y Daniel Vilaroz, siendo entonces llamado el declarante, por los dos primeros que pistola en mano, le obligaron que sacase de la hermita pedazos de imágenes y altares para que los hechase al fuego, viendo también como el motorista y el Pijuan dispararon varias veces sus pistolas contra el cuadro de San Antonio y otros objetos religiosos, rasgando el referido y echándolo al fuego; que una vez sucedido esto, el declarante y los cuatro citados individuos abandonaron la hermita yendo estos con dirección hacia la Cruz del Comunidó, la que derribaron al suelo, todo lo cual presencié el declarante". Qui durant la iconoclàstia anticlerical tenia, doncs, només 16 anys. Joan Sendra Miquel, visqué aquella diligència 87 empresonat al Vendrell. La instruí el capità Antonio Esteva Pérez i el soldat Ramon Rosanes Vinadé en fou el secretari. L'arxivament definitiu, signat pel Capità general i l'auditor de guerra porta data de gener de 1942.

Comença el seu trajecte processal quan el 6 de maig de 1939, per indicació de l'alcalde Martí Inglès Ramon, s'ha de presentar a la caserna de la guàrdia civil de la Torre al conegut caporal Pedro Calleja Peña; just havia tornat del camp de concentració de presoners de la murciana Unión. És interrogat també pel guàrdia Luciano Pérez Amores, declarant: "de veintiún años de edad, estado soltero, profesión camarero, afiliado a la UGT y prestó servicios, provisto de una escopeta como miliciano local y en ocasión de haberse derribado el Monumento a san Antonio por varios individuos, entre ellos que recuerda al José Pijuan y Salvador Rovira, el declarante estuvo presenciando tal operación con los jóvenes Luis Maimó y Jaime Solé; que en el domicilio el padre como esta-

blecimiento público (la Violeta) frecuentaban el mismo los elementos izquierdistas locales y forasteros, reuniéndose a veces los miembros del Comité local en una habitación en la planta superior del salón del café”.

Dins la mateixa caserna i el mateix dia, després de declarar és acusat per l'alcalde Martí Inglès i pel cap de FET y de la JONS Josep Vidal, d'aquell enderrocament, com a “según referencia” o “según rumores”. És detingut i aquell mateix 6 de maig és empresonat al Vendrell. Per a la parella d'interrogadors “aunque no se ha podido averiguar en concreto si tomó parte en el derribo (...) se le supone autor de aquel”.

Quatre dies després ja entrava sota jurisdicció del jutjat militar governatiu. Motiu de repetició de les acusacions dels ja coneguts dos caps polítics locals però ja afirmant la participació en el recurrent “derribo del monumento religioso de San Antonio”. Les signen el 13 Vidal i el 15 de maig Inglès.

Finalment, el 26 del mateix mes de maig, l'auditor de guerra sentencià el que ja hem bestret. Per la qual cosa a les cinc de la tarda del 23 d'agost sortí de la presó del Vendrell; per tant tres mesos i mig privat de llibertat.

- b) Delfí Magriñà declarà formar part de la CNT, i després de les Joventuts Lliibertàries, al costat de milicians forasters de la FAI, com a vicepresident fins que fou mobilitzat el maig de 1937. L'absolt declara, aquell 18 d'abril de 1939, com a companys de guardians amb escopeta Ferré, Ramon i Pijuan —aquest “provisto de una pistola Estar, que debía ser de un miilitar retirado que solía venir en los veranos”. Restà tres mesos empresonat.

- c) Condemnats a 12 anys i 1 dia commutada per 3 anys de presó (8-VIII-1942), el qui fou breu alcalde de l'Ajuntament Revolucionari del 14 al 24-IV-1931 i membre de la CR Josep Balcells Recasens, de 47 anys. Sumaríssim d'urgència núm. 1513.

Per tant dins SAL, el darrer, l'onzè, el desè condemnat altafullenc: “hijo de Vicente y María, casado, tonelero, afiliado a la C.N.T. y presidente de dicha sindical en el pueblo de su vecindad, fue Vicepresidente del Comité antifascista, durante cuyo mando, se cometieron incautaciones de fincas de personas de orden, en la que no intervino personalmente el encartado, quien además favoreció cuanto pudo a las personas de derecha, hasta el punto de llegar a perder la confianza de los dirigentes rojo-separatistas”. En la declaració es confirma la seva condició de guardià armat amb pistola i que assolí per a la CNT com a local social “el domicilio propiedad de la viuda de Pladellorens” – actual Faristol.

Empresonat uns mesos, amb la seva dona portant-li menjar anant a peu fins a

Tarragona, d'acord amb la conversa amb el seu net Carlos, els familiars, com el cas de Fons, presenten avals d'altafullencs a la comissió d'examen de penes. El 12 d'abril, amb la conformitat preceptiva de Josep Vidal, Josep L.Bou i Pere Ramon ratifiquen: “fué presidente de la CNT para contrarrestar turbulentos actos de barbarie que pretendían cometer el Ayuntamiento rojo con las personas de derecha”.

El seu fill Josep Balcells Boada és un dels morts altafullencs —probablement ja a la fugida a França— en fossa desconeguda, però tots ells reconeguts al monolit que els incriu al nostre cementiri.

- d) A 12 anys de reclusió temporal Ferran Pijuan Lloveres. Van començar les actuacions el 26 d'abril i ja sabem que fou condemnat al costat de Manuel Ramon Pros. El text literal de la sentència d'aquell 5 de juny dictava: “hijo de José y de Sebastiana, de 57 años de edad, casado, labrador, natural y vecino de Altafulla (Tarragona), de ideología izquierdista y con anterioridad al Movimiento, iniciado el mismo se afilía a Izquierda Federal y a la UGT, haciendo propaganda de sus ideas, al ser detenido el 19 de abril del corriente año [1939] le fueron ocupadas armas de fuego que tenía ocultas en una pared de una finca de su propiedad”.

En l'habitual previ “Auto-Resumen”, “reconoce el haber faltado al Bando de la Autoridad que le ordenaba la entrega de las armas, si bien hace constar que el retenerlas nunca tuvo por fin el atentar contra nadie, y solamente pretendió conservar la posesión de la escopeta, puesto que estaba en buen uso, y por lo que se refiere al revólver que le fué ocupado dice también que es una arma vieja, oxidada, y para la que nunca tuvo munición alguna”.

És el pare del tan protagonista a la reraguarda Josep Pijuan Milà. Segons la FP aquell 1947 restava a la presó d'Orduña. Josep, a la de Cuéllar, recordem-ho i el germà petit Ferran, al 13è batalló de treballadors d'Àfrica – entre octubre de 1936 i maig de 1938 el secretari del PSUC a Altafulla.

7. Set condemnats nascuts a Altafulla, sense vivències polítiques altafullenques

Ja sabem la condemna a perpètua de l'altafullenca d'origen i tarragonina de militància Rosalia Pedrol i Pedrol.

El llistat s'ha de sumar als dinou de mantingut vincle altafullenc.

Pel pes de les condemnes destaquem l'afusellat a Barcelona, de 39 anys, Daniel Sáenz de Pablo Pedret. L'únic desenllaç irreversible.

Manuel Márquez i Vidal, de 37 anys, vinculat a Castellgalí, d'entrada és condemnat a mort, commutant-li per cadena perpètua.

També amb aquesta sentència de reclusió, el resident a Badalona Josep Soler Aventín, de 32 anys.

A la Secuita, amb 43 anys, Josep Teixidó Albiol, d'entrada a 20 anys i finalment 6 de presó menor.

Més a prop, a la Pobla de Montornés, Mateu Pujol Ballesté, de 38 anys, amb una sentència de 12 anys de presó major.

Lleus 6 mesos i 1 dia per a Enric Chacón Sanllorente, de 49 anys, amb adreça a Reus.

- a) Tres absolts: el tamarità Josep Inglès Pijuan, de 39 anys. Serapio Ramon Maymó, de 52 anys, a Palamós —l'únic procés que no correspon a la repressió immediata del 1939, sinó a 1943. Antoni Vives Guillemat, de 46 anys, a Vilallonga del Camp.
- b) Finalment arxivada la causa contra Enric Martorell Virgili, de 26 anys a Barcelona. També a la capital, en llibertat, als 48 anys, Jaume Granell Boronat.

8. La sort dels dos grans protagonistes republicans altafullencs

Ambdós exiliats. L'alcalde electe el gener de 1934 i en dos períodes més, fins l'agost de 1938, el nostre Lluís Punsoda Marquès consta a la causa arxivada del Sumaríssim ordinari núm. 901 del jutjat militar núm. 9 de Tarragona. Forma part d'una llista selecta "provincial", de fins a 29 encausats declarats en rebeldia —ell n'és el 25è. Cal reconèixer els components de la Comissió de Defensa Militar (CDM) de l'àmbit de Tarragona— des de Sant Carles de la Ràpita a Cunit; amb Tortosa (José Rodríguez), Reus (Francisco Carrasco), Tarragona (Josep Segalà), el Vendrell (Salvador Domingo). N'era el comissari polític Francesc Oliva; el representant de la Generalitat Manuel Gavalrà; el comandat / comissari militar de Tarragona Gerardo Medrano. Tancava la llista Francisco Iglesias, com a conseller de Defensa de la Generalitat de Catalunya.

Amb data de 29 d'abril de 1939, arriba a l'esmentat jutjat l'informe de tot un delegat provincial a Tarragona de la FET y de las JONS; com a "Servicio de información e investigación". S'hi han de llegir aquestes barrabassades: "Antes del G.M.N. era ya gran propagandista del marxismo siendo el coaccionador del pueblo en todas las elecciones efectuadas, excitando a las masas a que promovieran escándolos y a romper las urnas". El que segueix ja s'ajusta més a la realitat històrica biogràfica de

Lluís Punsoda: “Perteneixia al Partit de Izquierda Republicana de Catalunya i a la sindical U.G.T. siant president de la misma – període de guerra. Tambien ostentó el cargo de Alcalde hasta mediados de 1938. Durante el dominio rojo se hizo voluntario prestando el servicio en la plana mayor de las Baterías de Costas. Durante el mismo, no actuó en ningún asesinato ni detenciones”. Però les acusacions finals de l’informe afirmaven: “solamente puso multas a las personas de derechas efectuando tambien incautaciones almacenando al mismo tiempo víveres en su casa que luego repartía entre los suyos. Desafecto a nuestra causa”. I acabem sabent el nom dels altafullencs informants als de la provincial: Josep Barceló i Xavier Rubinat.

La comandància de Tarragona emet el seu informe el 26 de maig de 1939; ratificant acusacions de “incautaciones y multas” i innocència en “detenciones y asesinatos”, però afegint: “durante el dominio rojo observó una conducta desarreglada y licenciosa, haciendo viajes continuos tanto a Tarragona com a diferentes puntos en un automóvil puesto a disposición por los miembros del Comité y requisado a su propietario apellidado Gener, —según esment— vecino de Altafulla” que participà en la defensa de Tarragona.

- a) El dirigent de l’Agrupació Catalanista Republicana J.M. Boronat i Recasens, consta com a condemnat a 30 anys de reclusió major. Causa ordinària 330 / IV 1948. L’única fora de 1939, lògicament; datada el 1948 i 1954.

Edgard Samsó Camps, deixeble de la catedràtica de la URV l’amiga Montserrat Duch, a la biografia que li dedicà⁴¹ explica les seves dissorts dins el retorn de reagrupament familiar, a partir del 22-XII de 1947: per una delació altafullenca és detingut un diumenge d’abril a la sortida de missa a la parròquia de Sant Martí — se’n fa ressó *La Vanguardia* del 17 com a “presidente de un tribunal de justicia rojo”, és a dir del Tribunal Especial de Guàrdia núm. 3, del que fou president nomenat pel Govern central republicà, ubicat al Palau de Justícia de Barcelona. Les seves sentències, comparades amb les dels dos primers podem tipificarles i quantificar-les llegint la pàgina 62 de l’esmentada aproximació històrica del jove Edgar Sansó Camps; que les manlleua del reconegut Pelai Pagès i Blanc.

En surt en llibertat provisional al cap de tres mesos el juny de 1948. Acusat de “rebel·lió militar”. És novament detingut el febrer de 1950, amb un nou jutge instructor de la causa; la llibertat provisional no arriba fins al 20 de març de 1951 concedida pel capità general de Catalunya Juan Bautista Sánchez Gon-

⁴¹ Samsó Camps, Edgar: *José María Recasens (1904-1960). Una aproximació històrica*. Altafulla: Centre d’Estudis d’Altafulla, 2014.

zález; per tant, més d'un any a la presó model: fins a l'agost, mig període a la galeria dels condemnats a mort, sense llit propi i taula per escriure en la preparació de la defensa pròpia com a advocat, tot i que oficialment ha de ser un militar, Martí Fuster Salvatella, seguint les recomanacions del notari Tomàs Caminal, veí de Ca Manel Roig, la casa pairal de la muller Mercè Blanc Ribé, pel xalet i hisenda de Ca Pilon.

El judici s'escau en una espera de dos anys i set mesos, fins al novembre de 1953; el tribunal presidit per un tinent coronel i amb quatre capitans com a vocals. Sentencia Josep Maria Boronat Recasens el 30 de novembre a 30 anys de reclusió major anunciats; no complicà presons addicionals als dos períodes soferts a la Model de Barcelona. Assoleix l'indult el 24-XII-1954.

Durant l'encausament de 1948 o de 1953 fou avalat per salvats per la presidència judicial en plena Guerra i Terror: el vallenc Francesc Roda i Vidal; els altafullencs Martí Inglès Pijuan, llavors visquent al carrer Llovera de Reus; Josep Inglès Teixidó, i J. Notario —testimoniant favorablement la seva muller Mercè Ruíz Sanromà. També destaca el biògraf de Mariano Sordé l'actitud de salvar el màxim de vides i de penes, especialment de veïns del poble— inclòs evitar la detenció del seu sogre Francesc Blanc Vergès alcalde la Dictadura del (30-IX-1923 / 18-III-1928) i també del seu pare, regidor durant aquell règim. Seguint la tradició de tots els republicans destacats de la vila, també amagà clergat al seu pis de Barcelona, la monja Elena Martí i Mn. Josep Porta Recasens —propietari incautat a Altafulla dels seu gran casal de pisos a la Barceloneta; qui no practicà la reciprocitat d'avaluar Boronat per tal que retornés de l'exili de gener de 1939 aquelles vigílies nadalenques de 1947.

Malgrat no constar com a causa de víctima del franquisme reparada pel Parlament, la inhabilitació com a advocat ja li procedeix de la condemna de 29-XI-1940 del Jutjat núm. 1 del Tribunal Regional de Responsabilitat Polítiques de Barcelona. Quan ja resta a l'exili, per tant condemnat *in absentia*.

9. El preu dels compromisos polítics municipals

Entre l'abril de 1931 i el gener de 1939 s'escauen un seguit d'ajuntaments a Altafulla. Dels regidors esquerrans o sindicalistes dels successius plens només quatre no van ser processats. Fou absolt, però un temps empresonat, el d'ACR, de l'AG. Van ser condemnats l'alcalde de la proclamació de la República i l'alcalde, el secretari i els tres regidors federals de l'Ajuntament electe de gener de 1934— un d'ells, Lluís Maymó ja elegit l'abril de 1931; així com el darrer alcalde i tres regidors de l'AG. Sumem-hi quatre familiars, resultant que arriben a quinze, els dos terços de processats.

Entre els acusadors de 1939, particularment: un regidor de l'ajuntament-gestor

de maig del 1935 al febrer del 1936, esdevingut cap falangista. El fets d'octubre de 1934 havien aguditzat els antagonismes de la societat política altafullenca que desemboquen al seu paroxisme de revenja el 1939 amb la "Victoria" que se les hagué amb els qui havien governat els ajuntaments més genuïnament republicans i alhora entre els protagonistes a la reraguarda mai no acusats de criminals; en tot cas, de milicians armats prou protectors; d'incautacions i multes comptades; d'iconoclàstia anticlerical. Fins a provocar nou expedients processals que van implicar vint-i-dos convilatans, amb una continuïtat de detencions —o ordres— durant la immediata postguerra: Dr. Rodríguez (25 de febrer); Salvat Pijuan (13 de març); el sempre a retenir aquell abril de 1939: que afectà als dotze de la SAL (dia 18), vuit d'ells condemnats i també l'exiliat alcalde Lluís Punsoda; i a Ramon Pros (dia 24) i Pijuan, pare (dia 19); el maig, Joan Sendra Miquel (dia 6); la mare i germana Punsoda (8 de setembre). El 4 d'octubre comença el procés contra el germà Albert —que restava empresonat a Pamplona i finalment, el 8, el del secretari Amill.

L'ona repressora abastà particularment tres famílies: exacerbadament els Punsoda; els Pijuan i els Maymó Bosch, tots del nostre carrer de Dalt. I també els Sendra del cafè / local de la Violeta.

Cada processat, cada nom propi, en la seva radical soledat i indefensió ha merescut el seu epígraf, singularíssim al qual remeto com a relectura, també específica, sense cap fredor o garbuix massificadors estadístics: per a rescabalar-los de com, precisament, van ser tractats.